

**Universitatea Babeş-Bolyai
Facultatea de Litere
Catedra de Literatură Maghiară
Şcoala Doctorală de Hungarologie**

**Törökországi levelek, Mulatságos napok *de Mikes Kelemen* – Tehnici de prozator în
*prizma traducerilor literare***

**Teză de doctorat
rezumat**

**Coordonator științific
Prof. univ. dr. Egyed Emese**

**Doctorand
Bányász Melinda**

**Cluj-Napoca
2013**

Cuprins

Introducere	6
I. <i>Les journées amusantes</i> – <i>Mulatságos napok</i>. Cercetări în domeniul temei	28
I. 1. Lucrări despre practica de traducător a lui Mikes.....	28
I. 2. Despre povestea cadru	37
I. 3. Istoriorele <i>Les journées</i> înserate în <i>Törökországi levelek</i>	43
I. 4. Literatura de specialitate despre <i>Les journées</i> (...și reflexii asupra scopurilor de traducere ale lui Mikes)	50
I. 5. <i>La belle assemblée</i> . Varianta engleză.	54
I. 6. Variante spaniole și prelucrări dramatice	57
II. <i>Mulatságos napok</i> și <i>Les journées amusantes</i> (tehnici de traducere)	64
Introducere	64
II. 1. Omiteri în istorioarele înserate în <i>Mulatságos napok</i>	72
II.1.1. Omiteri privind expresii și părți referitoare la sentimentul de dragoste.....	72
II.1.2. Omiteri ale altor expresii privind reflexii, gânduri sau remarcări ale naratorului despre alte sentimente.....	77
II.1.3. Eliminări în privința expresiilor sentimentului de tristețe, teamă, suferință și impresionare.....	79
II.1.4. Eliminări ale remarcărilor naratorului referitoare la sexul feminin și imaginea modificată al acestui prin omiteri.....	80
II.1.5. Omiteri ale referirilor la frumusețe și amabilitate	82
II.1.6. Eliminări ale părților de texte (cuvinte, fraze, propoziții) și nume considerate a fi inutile	86
II.1.7. Alte cazuri.....	87
II.2. Adaosuri în istorioarele înserate în <i>Mulatságos napok</i>	88
II.3. Modificări, transcrieri privind conținutul	91
II.4. Deplasarea, contractarea, desfăcerea elementelor textuale, traducere antonimă, vorbire directă.....	94
II.5. Soluții mai reușite decât cele din textul sursă	98
II.6. Construcții participiale, topica cuvintelor, traducere brută.....	102
II. 7. Cuvinte culturale turcești	105
II. 8. Tehnici de traducere, fire nefinalizate ale narațiunii, consecvență și efect dramatic în istorioara <i>Elvir</i>	107
II. 8. 1. <i>A Dona Elvir de Zuaré historiája</i> – Metode și caracteristici ale traducerii.....	107
II.8. 2. Efect dramatic, consecvență și fire nefinalizate ale narațiunii în traducerea lui Mikes	114
III. <i>Les journées amusantes</i>, <i>La belle assemblée</i>, <i>Mulatságos napok</i>, <i>Törökországi levelek</i>	132
III. 1. Varianta maghiară și engleză a unei istorioare <i>Les journées</i>	132
III. 2. Narațiuni scurte și un dialog: <i>Les journées</i> , <i>La belle</i> , <i>Törökországi levelek</i>	141
IV. Imaginea sentimentului de dragoste și vocabularul de dragoste în <i>Mulatságos napok</i>	165
IV.1. Imaginea sentimentului de dragoste în <i>Mulatságos napok</i> , <i>Les journées</i> și textele înrudite.....	165
IV.1.1. <i>Magelona</i> , <i>Trója</i> , <i>Telemakus</i> , <i>Mulatságos napok</i>	170

IV.1.2. <i>Les journées, Mulatságos napok, Kassándra</i>	174
IV. 2. Vocabularul sentimentului de dragoste în textele înrudite	181
IV. 3. Vocabularul sentimentului de dragoste în <i>Mulatságos napok</i>	188
V. A Povestea cadru în <i>Mulatságos napok</i>	220
Introducere	220
V. 1.(Colecții de povești în) cadru. Creație. Emigrație.....	228
V. 1.1. Povestea cadru a lui Mikes și cea din <i>Les journées</i>	230
V. 1. 2. Posibilități pentru a supraviețui	235
V. 2. Sursele poveștii cadru a lui <i>Mulatságos napok</i>	242
Decameron – <i>Les journées amusantes</i> – <i>Mulatságos napok</i>	
V. 3. Principii estetice din cultura orientală și occidentală împletite în poveștile cadru	256
V. 4. Elemente dramatice în poveștile cadru	262
V. 4. 1. Joc de roluri	263
V. 4. 2. Spectacol ca dans, poezie, scenetă, narațiune	264
V. 5. Dezmente oare povestea cadru pe cele înserate? Sau le echilibrează?	269
Istorie eroice în contextul divertismentului și jocului.....	
VI. Concluzii	273
Anexă 1.	282
Anexă 2.	285
Lista abrevierilor	289
Bibliografie	291

Törökországi levelek, Mulatságos napok de Mikes Kelemen – Tehnici de prozator în prisma traducerilor literare
- rezumat -

Cuvinte cheie: *traducere literară, tehnici de traducere, colecții de istorioare, poveste cadru, istorioare înserate, imaginea sentimentului de dragoste, vocabularul sentimentului de dragoste, elemente dramatice ale povestii cadru, principii estetice orientale și vestice*

Disertația de față și-a propus studiul tehnicilor de traducere în proză ale lui Kelemen Mikes insistând asupra modalităților de traducere prin studiul vocabularului având în vizor și reflexii asupra speciei literare. Este vorba de două lucrări ale prozatorului maghiar din secolul al XVIII-lea, Kelemen Mikes, și anume *Mulatságos napok*, respectiv *Scrisori din Turcia*.

În cazul ambelor texte cercetările mele insistă asupra modalităților de traducere, totodată cu ajutorul comparației textelor am căutat explicația a câtorva probleme mai vechi din domeniul cercetărilor privind tema de mai sus.

Mi-am concentrat atenția asupra felului în care prozatorul folosește diferite modalități de traducere, de la prelucrare la respectarea strictă a textului. La baza studiului comparativ am folosit varianta textului original (autor: Madame de Gomez) editată pentru prima dată între anii 1722–1731 în limba franceză cu titlul *Les journées amusantes* și varianta tradusă în maghiară în anul 1745 de către Kelemen Mikes (după cum rezultă din pagina titlu al manuscrisului). Aspectele urmărite au fost modalitățile de traducere ținând cont și de vocabularul sentimental („dragoste”). Concomitent am studiat aceeași temă regăsită și în *Scrisori din Turcia*, operă originală a lui Mikes, în care sunt prelucrate și o parte din colecția de povestiri ale Doamnei de Gomez: este vorba de patru povestiri, o scrisoare și un dialog inclus în textul *Scrisorilor*.

Ca punct de pornire am parcurs istoria cercetărilor relevând rezultatele obținute până în momentul de față în studiul temei în cauză. (István Szilágyi a descoperit sursa operei *Mulatságos napok* încă în 1878. Printre alții istoricul literar Lajos Hopp a oferit până în prezent cea mai amplă prezentare a acestei traduceri a lui Mikes. Márton Szilágyi, Gábor Vaderna au ajuns la o interpretare mai modernă privind raportul dintre povestea cadru și istorioarele înserate.) În ceea ce privește rezultatele constatate până acum privind diferitele texte înserate în *Scrisori din Turcia*, cele mai importante sunt ale lui Lajos Hopp și mai recent ale lui Gábor Tüskés. În legătură cu povestirile preluate din *Les journées* introduse în textul *Scrisorilor*, Lajos Hopp în urma lui István Szilágyi, György Király, Béla Zolnai și László Madácsy a subliniat sau a constatat sursa acestora contribuind cu anumite informații de

importanță istorică sau literară la diferitele aspecte ale povestirilor. În privința povestirii despre Cleopatra (înserată în scrisoarea nr. 96) am efectuat o verificare a surselor presupuse: Lajos Hopp a constatat că aceasta are ca sursă opera lui Madama de Gomez, dar și varianta lui Plinius poate fi luată în considerare din acest punct de vedere. De aceea am efectuat un studiu comparativ ale celor patru variante: cea a lui Plinius, cea a lui Brantôme (László Madácsy a propagat ideea că și această variantă putea să stea la baza variantei lui Mikes), cea a Doamnei de Gomez și cea a lui Mikes. Analiza comparată a celor patru texte se motivează prin faptul că Lajos Hopp însuși a vorbit doar despre o singură diferență importantă între variantele lui Plinius și cea a lui Brantôme, deși există mai multe.

Expunerea studiilor de cercetare efectuate până în momentul de față cuprinde și lucrări de specialitate străine referitoare la *Les journées amusantes*, cu variantele spaniole a acesteia traduse la sfârșitul secolului al XVIII-lea precum și cu prelucrările dramatice spaniole ale câtorva dintre povestirile înserate în aceasta. Tot în acest capitol am prezentat două studii despre varianta engleză a operei *Les journées* de scriitoarea Eliza Haywood cu titlul *La belle assemblée*. Această variantă de traducere a luat naștere aproape în același timp cu cea a lui Mikes. Charles C. Mish a reușit să dovedească greșeala unei interpretări privind *La belle assemblée*: este vorba despre varianta în limba engleză a lui *Les journées*, nu o lucrare în limba franceză. Lajos Hopp însuși (folosind izvoare străine indirecte) a înșirat aceasta variantă între operele originale ale lui Gomez.

Comparând *Mulatságos napok* cu *Les journées amusantes* am acordat importanță majoră următoarelor probleme: Care sunt omiterile (ștersăturile), înserările (adaosurile) sau transcrierile prin care Mikes ca traducător reinterpretează conținutul textului sursă? Am formulat concluzii din tehnicile lui de traducere și referitor la publicul țintă, precum și la modul de gândire al prozatorului. Ce fel de semne pot fi regăsite în textul țintă, care vorbesc despre statutul nedefinitiv (neterminat) al manuscrisului (la care s-a referit și Lajos Hopp)? Cum reușește traducătorul să producă un text accesibil, agreabil care permite traducătorului să-și intervină cu opinii proprii? În afara omisiunilor unor fragmente considerate a fi de prisos se poate oare identifica o anumită consecvență, chiar un caracter tendențios în traducere?

Analiza se apleacă asupra numeroaselor omiteri, mai puținelor înserări, asupra schimbărilor care au efect asupra conținutului textului. Se identifică procese ale deplasării elementelor textuale, ale contractării, ale desfacerii, ale traducerii antonime, precum și soluții care sunt mai reușite decât cele din textul sursă, totodată se subliniază și folosirea structurilor participiale, topica neobișnuită a cuvintelor, traducerea brută.

Omiterile sunt cele mai semnificative modalități utilizate de Mikes. Am demonstrat acest lucru prin fragmente de texte care exemplifică renunțarea părților care exprimă sentimentul de dragoste. În acest domeniu se oglindește firea reținută, temperată a traducătorului, care se ferește de folosirea expresiilor exagerate și pasionale, sau refuzul naratorului-traducător la descrierea acestora. Gândirea pozitivă și mereu înclinată spre umor a prozatorului face ca tristețea, suferința, spaima, participarea emoțională să fie eliminate sau redată cu expresii mult mai moderate. De asemenea sunt omise toate acele fragmente pe care le consideră inutile, care îngreunează înțelegerea textului sau pot diminua efectul dramatic.

Am considerat în schimb relevante transcrierile sau adăugările la textul sursă. De exemplu: expresii referitoare la creștinism și identitatea creștină. De asemenea traducătorul sugerează importanța accentuării relațiilor de rudenie și cea a expresiei respectului față de alte etnii.

În privința publicului căruia se adresează n-am observat semne explicite asupra faptului că s-ar adresa exclusiv publicului feminin, dar prin tematica aleasă rezultă totuși dorința de a transmite un mesaj la adresa femeilor (doamnelor) prezentându-le ca modele demne de urmat pentru ținuta lor morală. Accentuarea forței lor spirituale creează prin omiterile efectuate o imagine a femeii puternice: în general scenele înlăcrimate sunt mai estompate mai ales în ceea ce privește personajele feminine.

Referitor la tehnicile de traducător am ales pentru analiza mai profundă a nuvelei *A Dona Elvir de Zuaré historiája*. Aici am urmărit în ansamblu modalitățile de traducător, efectul dramatic care rezultă din eliminări, precum și (după cum am semnalat mai sus) o imagine mai viguroasă a sexului frumos.

Am rezervat un capitol separat studiului comparativ al textelor prin analiza povestirii intitulată *Histoire de Léonore de Valesco*. Am comparat textul original francez cu traducerea în maghiară a lui Mikes și varianta în engleză elaborată de Eliza Haywood. Din această confruntare a celor trei texte au rezultat următoarele: traducătorul englez fiind romancier profită de prilejul dezvoltării patosului romantic și duce la superlativ expresiile sentimentale prin adaosuri patetice introducând întregi pasaje proprii. (Prin această constatare în ceea ce privește istorioara Léonore am completat cele afirmate deja de Charles C. Mish și Séverine Genieys-Kirk.) Traducătorul maghiar este mai rezervat, preferă să se exprime prin substituirii gramaticale având în vizor crearea unui text ușor de înțeles și de urmărit.

Prin informațiile aduse de María Jesús García Garrosa în două studii ale lui, am mai confruntat (în mod general) traducerea lui Mikes și cu o altă traducere efectuată în secolul al

XVIII-lea, cea scrisă Gaspar Zavala y Zamora (în limba spaniolă), care s-a ocupat tot de traducerea operei *Les journées*.

Nuvelele din *Les journées* incluse și în *Scrisori din Turcia* au fost comparate de asemenea cu traducerea lui Mikes și cea a lui Eliza Haywood. În contextul oferit de *Scrisorile din Turcia* în cadrul căruia Mikes se exprimă liber, aceasta fiind creația lui proprie, se manifestă ca și un autor asemenea lui Mrs Haywood. Accentuarea efectului dramatic este importantă pentru amândoi, atât pentru Mikes cât și pentru Haywood. La Mikes acest lucru este obținut prin eliminări de fragmente, reținere (suprimare), iar la Haywood prin includeri și adăugări. Comparația făcută cu povestirea Cleopatra și celelalte trei variante a demonstrat că textul lui Mikes nu corespunde cu varianta lui Brantôme (doar foarte puțin, prin două elemente), iar cu textul lui Plinius se înrudește numai prin textul lui Gomez.

Dialogul *Amour-propre* a fost introdusă de Mikes în *Scrisori* fiind o temă de data asta tratată printr-o viziune modernă, cu aspect nou în filosofia morală greu acceptată de biserică. În literatura maghiară acest dialog pare a fi unul dintre primele prin abordarea unui subiect despre sentimente, cu personaje de sex feminin (care dezbat tema iubirii de sine și sentimente ca dragostea și gelozia în context secular.)

În studiul vocabularului conceptului de dragoste ca punct de referință am ales următoarele texte premergătoare epocii lui Mikes și din secolul al XVIII-lea, dintre care câteva au fost semnalate și de către cercetătorul Lajos Hopp ca fiind specii înrudite cu *Mulatságos napok: Szép Magelona* (1676), *A Trója veszedelméről* (1695), traducerea lui Haller László din *Télémaque*-ul lui Fénelon (1755) și traducerea lui Sándor Báróczi a *Cassandreii* lui La Calprenède, cu titlul: *Kassándra* (1774). Am comparat vocabularul de dragoste ale acestor texte cu cel folosit de Mikes, precum și imaginea sentimentului de dragoste așa cum apare acesta în textele sus amintite cu cel din *Mulatságos Napok*. Am constatat că imaginea sentimentului de dragoste prezentată în *Mulatságos Napok* și *Les journées* introduce în literatura maghiară o latură mai modernă a tematicii prin raportul pozitiv față de sexul feminin și prin abordarea temei dintr-o nouă perspectivă. Din acest punct de vedere am observat asemănarea dintre *Mulatságos Napok* (*Les journées*) și povestirile amoroase în versuri („széphistóriák”) din literatura maghiară. Limbajul folosit de Mikes este mai puțin variat față de textele alese pentru comparație. Înclinația spre această simplitate a limbajului lui Mikes caracteristică a operei *Mulatságos Napok*, dar nu și cea a *Scrisorilor din Turcia*, se poate explica prin ipoteza că manuscrisul existent astăzi nu este o variantă definitivă (fapt semnalat și de Lajos Hopp), sau prin presupusa convingere a lui Mikes potrivit

căreia în multe cazuri tăcerea este mai grăitoare decât acumularea la nesfârșit a expresiilor pătimașe.

Studiul vocabularului folosit în *Mulatságos napok* l-am efectuat luând povestirile la rând. Am studiat frecvența unor cuvinte, a unor expresii, forme metaforice etc. și le-am comparat cu varianta lor din *Les journées*. În *Etelred* și *Cleodon* am adus date numerice mai ample. Observațiile mele le-am demonstrat în general aducând exemple citate paralel din varianta originală franceză și forma corespunzătoare în maghiară. Toate aceste date le-am cuprins în tabele. Am avut intenția să scot în evidență categorii de cuvinte cât se poate de semnificative. Am ajuns la următoarele concluzii: simplitatea ca principiu de bază în tehnica de traducător a lui Mikes este intenționată. Se pare că traducătorul a fost convins că folosind un limbaj mai puțin încărcat de elemente pe care le consideră de prisos își atinge mult mai ușor scopul. Intenția lui pare a fi multiplă: acela de a ridica morala publicului cititor, de a-i oferi o lectură amuzantă, dar și de a contribui la apărarea și menținerea valorilor morale, totodată eliminarea exceselor. Din simplificările efectuate consecvent poate fi dedus și intenția prozatorului de a se adresa unui public cu educație simplă. Stilul oglindește perfect firea unui om, care este foarte sensibil la rezonanțele inimii, dar reținut în exprimarea pasiunii, fapt care reiese și din capodopera lui originală, *Scrisori din Turcia*. Dacă presupunem că textul pe care îl avem la dispoziție este doar o maculatură (cum l-a considerat și Lajos Hopp) care ulterior ar fi fost prelucrată și ornată cu expresii patetice pentru a reda mai fidel originalul francez și din acest punct de vedere, cunoscând latura lui înclinată spre pozitiv, senin și umor – este greu de conceput să fi recurs la un alt stil.

În legătură cu povestea cadru din *Mulatságos napok* am constatat următoarele: este de asemenea un domeniu în care Mikes și-a demonstrat calități de creator, de romancier din punct de vedere estetic, adaptându-le foarte inventiv și autonom – fapt semnalat și de Márton Szilágyi și Gábor Vaderna. În capitolul care și-a propus analiza povestirii cadru accept parțial problematizarea propusă de Szilágyi, Vaderna și Hegedüs Béla. Raportul dintre povestea cadru și nuvelele incluse am ales să le urmăresc pe baza cercetărilor lui Hermann H. Wetzel și Katharine S. Gittes. Gittes vorbește despre importanța îmbinării caracteristicilor principiilor estetice din cultura orientală și cea occidentală. Am analizat prezența acestora în povestea cadru din *Mulatságos napok*, și am constatat că ocupă un loc bine stabilit în contextul colecțiilor de același tip în literatura europeană, precum și faptul că poate fi luată în rândul creațiilor de acest gen, care și-au propus prezentarea unei lumi care ne ajută să supraviețuim – punct de vedere din care Hermann Wetzel analizează acest gen literar prin diferite exemple. Analiza respectiv confruntarea cadrului din *Napok* cu cel din *Decameron* și *Les journées* m-a

convins de existența armoniei și a străduinței pentru unitate în varianta lui Mikes, provocată și de experiența trăită de el ca emigrant.

Sub aspectul temei și genului comun am studiat cinci colecții de povestiri cadru urmărind existența elementelor comune care par să fie luate din *Decameron*. Aceste cinci colecții sunt următoarele: *Decameron*, *Heptameron*, *Les journées amusantes*, *Les nouvelles françoises ou les divertissemens de la Princesse Aurelie* (de Jean Ragnault de Segrais / Mlle Montpensier) și *Novelas amorosas* de María de Zayas.

La compararea acestora am constatat următoarele: Mikes a împrumutat din *Les journées* nu numai motive. Colecția este sursa lui și la nivel textual. În ceea ce privește textul sunt multe părți asemănătoare sau referitor la structura textului și cu *Decameronul*: de exemplu naratorul scoate în evidență relația de rudenie a personajelor cadru (ca și în *Decameron*), numele grăitoare, jocul de roluri, etc. motive care apar și în celelalte colecții de istorioare, dar dintre care unele lipsesc din *Les journées*. Am atras atenția la mai multe elemente împrumutate din *Les journées*, și cele asemănătoare celor din *Decameron* și celelalte colecții sus menționate (tabelul din Anexa 2 arată *Mulatságos napok* în contextul diferitelor motive prezente în aceste colecții), și am subliniat modul original al lui Mikes în abordarea motivului jocului de roluri originară din *Decameron*. Cel puțin în contextul acestor cinci colecții – s-a clarificat în ce măsură a creat Mikes un text original din compilarea elementelor și pasajelor împrumutate cu ideile sale originale. Pe linia ideilor și concluziilor propagate de Wetzel și Gittes, cadrul lui Mikes se dovedește a fi o creație care tinde spre a prezenta o lume unitară, armonioasă, în care prezența Providenței se reflectă clar, ca și motivul jocului, care are rolul de a domoli ideile poate prea severe de morală și suferință prezentate în povestiri.

S-a dovedit a fi utilă comparația pentru că astfel putem fixa mai precis locul lucrării lui Mikes în societatea celorlalte texte europene în acest gen, așa cum au semnalat și alți cercetători literari declarând *Mulatságos napok* lucrare înrudită cu *Decameronul*, *Heptameronul*, *Ragionamenti d'amore de Firenzuola*, *Printemps d'Yver* de Jaques Yver, *Voyage de Campagne* de Mme de Murat, fără analiza propriu-zisă a textelor.

O altă importantă îndepărtare de la textul original francez constă în caracterizarea cu „realism”, chiar dacă aceasta se realizează printr-o singură frază. Totodată au ieșit la iveală deosebiri-asemănări în comparația operei *Les journées* cu *Decameronul*. Nu în ultimul rând analiza cadrului a scos la iveală și intenția traducătorului de a atrage atenția publicului feminin.

Fără a avea cunoștințe teoretice, cu ajutorul creativității și a amintirilor de lectură, Mikes a reușit să construiască o lume, o armonie dorită, deplinătatea vieții prin ficțiune.

Textul cadru conceput de el este un model al îmbinării caracteristicilor literaturii artei orientale și a celei occidentale (așa cum ne informează despre acestea Gittes).

Esența interpretării mele este următoarea: ordinea echilibrată exprimată prin armonia numerică a cadrului și alte elemente; prezența alternativă a siguranței-nesiguranței exprimate prin punerea sub semnul întrebării a problemei de fidelitate, dar în același timp asigurând fidelitatea; precum și interpretarea povestirilor fără moralizare evidentă (fapt semnalat și de Szilágyi–Vaderna și Béla Hegedüs); motivul jocului – toate au funcția de a alina problemele de suferință tratate în povestirile împletite în cadru.

Cele două anexe de la sfârșitul tezei conțin următoarele: 1. sinteza rezultatului studiului comparativ a celor patru variante ale istorioarei Cleopatra. 2. tezaurul motivic al povestelor cadru ale celor șase colecții de istorioare sus amintite.

Bibliografie selectivă

ABAFI Lajos, *Mikes Kelemen*, Bp., Aigner Lajos, 1878.

BAKER, Mona, *Free Translation = In Other Words. A Coursebook on Translation*, Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, 2006.

BARÓTI, Dezső, *Mikes Kelemen és a francia irodalom (Mikes Kelemen Összes Művei, III)*, Acta Litteraria Academiae Scientiarum Hungaricae, 15(1973), 1–2. szám, 256–259.

BURJÁN Monika, *A fordításról való gondolkodás története Magyarországon 1787 és 1883 között*, PhD értekezés, Szeged, 2003.

BEÖTHY Zsolt, *A magyar szépprózai elbeszélés*, I–II, Bp., MTA, 1886–1887.

BODOR Béla, *Régi magyar regénytükrök*, Pécs–Bp., Halász & Társa, Seneca Könyvtár, é.n.

BODNÁR Ilona, *A szeretet egészsége – az egészség szeretete. Az idő jól eltöltésének módja Mikes Kelemen szerint*, Mentálhigiéne és pszichoszomatika, 9(2008), 4. szám, 349–365.

CHERBULIEZ, Juliette, *Diversions: Montpensier's Exilic Communities = CH. J., The Place of Exile. Leisure Literature and the Limits of Absolutism*, Lewisburg, Bucknell University Press, 2005, 42–107.

DONOVAN, Josephine, *Women and the Rise of the Novel, 1405–1726*, New York, St. Martin's Press, 1999.

DULONG, Claude, *A szerelem a XVII. században*, Dániel Anna ford., Gondolat, Bp., 1974

EGYED Emese, „Az kell meggondolnom...” avagy „menjünk együtt kóborolni...”, Látó, XII(2011), 3. szám, 65–74.

FELEKI Sándor, *Szavak és szólásmódok: Mikes Kelemen „Mulatságos Napok” művéből*, MNyör, XIII(1884), 269–271, 371–374, 419–422.

FELEKI Sándor, *Szavak és szólásmódok: Mikes Kelemen, ‘Mulattató Napok’*, MNyör, XV(1886), 85–86.

FERNANDEZ CABEZÓN, Rosalía, *Les journées Amusantes de MME de Gómez Fuente para el Teatro de Gaspar Zavala y Zamora*, dialnet.unirioja.es/servlet/fichero_articulo?codigo=85-103.

GÁLOS Rezső, *Mikes Kelemen*, Művelt Nép, Bp., 1954.

GARCÍA GARROSA, María Jesús, *Días alegres, de Gaspar Zavala y Zamora: recuperación de una obra perdida. I. Historia editorial*, Dieciocho, 26(2003), 2. szám, 199–222.

GARCÍA GARROSA, María Jesús, *Días alegres, de Gaspar Zavala y Zamora: recuperación de una obra perdida II. Análisis del texto*. Dieciocho, 27(2004), 2. szám, 233–254.

GÁRDONYI Albert, *XVIII. századi magyar főúri könyvtár*, MKSz, 1938, 2. szám, 156–157.

GENIEYS-KIRK, Séverine, [Mme de Gomez](http://www.siefar.org/bibliographies/severine-genieys-kirk.html) = *Dictionnaire des femmes de l'Ancienne France*, SIEFAR, 2005, <http://www.siefar.org/bibliographies/severine-genieys-kirk.html>.

GENIEYS-KIRK, Séverine, *Eliza Haywood's translation and dialogic reading of Madeleine-Angélique de Gomez's Journées amusantes* = *Translators, interpreters, mediators: women writers 1700– 1900*, ed. Gillian E. DOW, Oxford, Peter Lang, 2007 (European Connections, 25), 37–54.

GENIEYS-KIRK, Séverine, *Erudition et ludisme dans Les journées amusantes (1722–1731) de Madeleine-Angélique Gomez* = William BROOKS, Rainer ZAISER eds., *Theatre, Fiction, and Poetry in the French Long Seventeenth Century*, Oxford, Peter Lang, 2007, 111–125.

GITTES, Katharine S., *Framing the Canterbury Tales. Chaucer and the Medieval Frame Narrative Tradition*, New York, Greenwood Press, 1991.

GRANASZTÓI Olga, *A libertinus irodalom fogadtatása Magyarországon*, ItK, 140(2000), 3–4. füzet, 393–404.

HECKENAST Gusztáv, *II. Rákóczi Ferenc könyvtára (1701)*, ItK, 62(1958), 1. füzet, 25–36.

HEGEDÜS Béla, *Három Mikes-mű irodalomszemléletének összehasonlítás (Törökországi levelek; Mulatságos napok; A Keresztnek királyi uttya)* = TÜSKÉS Gábor szerk., *Író a száműzetésben..., i.m.*, 196–205.

HOPP Lajos, *A Törökországi levelek és a Perzsa levelek*, ItK, 73(1969), 1. füzet, 65–72.

HOPP Lajos, *A fordító Mikes Kelemen*, szerk., TÜSKÉS Gábor, Bp., Universitas, 2002 (Historia Litteraria, 12)

HOPP Lajos, *A Törökországi levelek kézírata* (Részlet HOPP, *A Törökországi Levelek első kiadása*, MKSz, 111(1995) 38–50 című tanulmányából) = Mikes Kelemen, *Constantinápolyban gróf P... E... írott leveli M... K...* (*Törökországi levelek*), HOPP Lajos és TÜSKÉS Gábor tanulmánya), Bp.–Eger, Magyar Tudományos Akadémia, Irodalomtudományi Intézet, Líceum, 2011, 3–11.

JONES-DAY, Shirley, *A Woman Writer's Dilemma. Madame de Gomez and the Early Eighteenth-Century Novel* = BONNEL, Roland, RUBINGER, Catherine (eds.), *Femmes savantes et femmes d'esprit: Women Intellectuals of the French Eighteenth Century*, New York, Peter Lang, 1994, 77–98.

KIBÉDI VARGA Áron, *Mikes mítoszai* = UŐ, *Szavak, világok*, Pécs, Jelenkor, 1998, 192–196.

KIBÉDI VARGA Áron, *La plume et l'épée: Réflexionssur la littérature hongroise de la Renaissance et du baroque*, *Revue de Littérature Comparée*, 73(1999), Juillet-Septembre, 293–305.

- KIRÁLY György, *A Törökországi levelek forrásaihoz*, EphK, 33(1909), 257–277, 334–345.
- KIRÁLY György, *Mikes Kelemen fordításai*, EphK, 36(1912), 21–28.
- KISS Margit, *A digitális Mikes-szótár* = TÜSKÉS Gábor szerk., *Író a száműzetésben...*, i.m., Bp., Universitas, 2012, 122–129.
- KLAUDY Kinga, *A fordítás elmélete és gyakorlata. Angol, német, francia, orosz fordítástechnikai példákkal*, h.n., Scholastica, 1997.
- KNAPP Éva, *A Törökországi levelek retorikájához* = TÜSKÉS Gábor szerk., *Író a száműzetésben...*, i.m., 169–186.
- KOVÁCS Eszter, *Mikes Kelemen Törökországi leveleinek azonosítatlan forrásairól* = TÜSKÉS Gábor szerk., *Író a száműzetésben...*, i.m., 88–97.
- KÖPECZI Béla, *A Télémaque Közép- és Kelet-Európában* = K. B., SZIKLAY László szerk., „Sorsotok előre nézzétek”: *A Francia felvilágosodás és a magyar kultúra. Tanulmányok*. Bp., Akadémiai, 1975, 17–38.
- KUN Zsuzsanna, MACZÁK Ibolya összeáll., *Mikes Kelemen válogatott bibliográfia*, Bp.–Eger, MTA Irodalomtudományi Intézet, Líceum, 2011.
- KÚTHY Zoltán, *Mikes*, Bp., 1941.
- LUDÁNYI Mária, *A szerelem-kép alakulása a XVI. század végi és XVII. század eleji magyar irodalomban*, ItK, LXXXIII(1979), 4. szám, 359–370.
- MADÁCSY László, *Mikes Törökországi leveleinek forrásaihoz*, Szeged, a Szegedi Egyetem Francia Philologiai Intézete, 1937 (Francia Tanulmányok, 16.)
- MAY István, *A magyar heroikus regény története*, Bp., Akadémiai, 1985 (Irodalomtörténeti füzetek).
- MIKULICS Károly, *Zágoni Mikes Kelmen élete és irodalmi működése*, Trencsén, Gansel Lipót, 1899.
- MISH, Charles C., *Mme de Gomez et La Belle Assemblée*, Revue de Littérature Comparée, 1960, 2. szám, 212–225.
- MORENT Regina, *A lélekanalízis a XVII. század hősi regényeiben és a társaséletben*, Bp., Bibliothéque de l’Institut Français a l’Université de Budapest, 24., 1933.
- PULSZKY Ferenc, *Mikes Kelemen kéziratai*, Fővárosi Lapok, 11(1874), 144. szám, 630–632.
- P. SZATHMÁRY Károly, *Mikes Kelemen kiadatlan két műve*, A Hon, XIII(1875), 92., 93., 95. szám.

RICH GREER, Margaret, *Framing the Tale* = R. G. M., *María de Zayas Tells Baroque Tales of Love and the Cruelty of Men*, Pennsylvania University Press, Pennsylvania, 2000, 319–355.

RICH GREER, Margaret, *The Subject in Question* = R. G. M., *María de Zayas Tells Baroque Tales of Love and the Cruelty of Men*, Pennsylvania University Press, Pennsylvania, 2000, 3–83.

R. VÁRKONYI Ágnes, *Az ismeretlen Mikes*, Liget, IV(1991), 1. szám, 57–70.

R. VÁRKONYI Ágnes, *Mikes – Rodostó* = HOPP Lajos, PINTÉR Márta Zsuzsanna, TÜSKÉS Gábor szerk., *Irodalom, történelem, folklór: Mikes Kelemen születésének 300. évfordulójára*, Debrecen, Ethnica, 1992, 53–58.

R. VÁRKONYI Ágnes, *Rodostó magyar társadalma és a Törökországi levelek* = BÉKÉSI Imre et al. szerk., *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon*, II, Bp.–Szeged, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság–Scriptum Kft., 1993, 954–963.

STIKER-MÉTRAL, Charles-Olivier, *Narcisse contrarié. L'amour propre dans le discours moral en France (1650–1715)*, Paris, Honoré Champion, 2007 (Lumière Classique, 74.)

SZILÁGYI István, *Mikes Kelemen novellái*, Figyelő, V(1878), 161–175.

SZILÁGYI Márton, VADERNA Gábor, *A keretes elbeszélés lehetőségei (Mikes Kelemen: Mulatságos napok; Faludi Ferenc: Téli éjszakák)* = GINTLI Tibor főszerk., *Magyar irodalom*, Akadémiai, 2011.

TONCS Gusztáv, *Mikes Kelemen élete*, Bp., Lampel Róbert Bizománya, 1897.

TÓTH Tünde, *Nőkép a régi magyar széphistóriákban*, Palimpszeszt, 2002. 19, http://magyar-irodalom.elte.hu/palimpszeszt/19_szam/index.html.

TÓTH, Zsombor, *Mikes as an Emigrant. Liminality, Literacy and the Culture of Migration* = TÜSKÉS (Hrgs./ed./éd.), *Literaturtransfer...*, i.m., 172–186.

TÓTH Zsombor, *Liminalitás és emlékirat-irodalom. Bethlen Miklós esete*, www.balassikiado.hu/BB/NET/Studiolum/Toth_Zs.pdf

TÓTH Ferenc, *Bujdosó vagy száműzött? A Rákóczi-emigráció a történelem tükrében*, Magyar Tudomány, 2003, 6. szám, 678678–685, <http://www.matud.iif.hu/03jun/toth.html>

TÓTH Ferenc, *Adalékok Mikes Kelemen Törökországi levelek című művének kézirat-történetéhez*, ItK, 108(2004), 5–6. szám, 559–567.

TÓTH Ferenc, „Habent sua fata libelli:” d’Andrezel Vicomte könyvei és Mikes Kelemen, Vasi Szemle, 2008, 6. szám, 760–773, <http://www.vasiszemle.t-online.hu/2008/06/toth.htm>

TÓTH Ferenc, *Mikes Kelemen és a francia diplomácia* = TÜSKÉS Gábor szerk., *Író a száműzetésben...*, i.m., 17–26.

TÜSKÉS Gábor, *Mikes Kelemen Epistolák-fordításának forrásához*, ItK, 103(1999), 1–2. füzet, 1–26.

TÜSKÉS Gábor, *Mikes-problémák*, ItK 114(2010), 4. szám, 291–314.

TÜSKÉS Gábor, *Az új Mikes-kutatásokról*, Magyar Tudomány, 2011, 3. szám, 299–307.

TÜSKÉS Gábor, *Bevezető (Mikes Kelemen és az európai felvilágosodás. Nemzetközi tanácskozás a Magyar Tudományos Akadémián)*, Magyar Tudomány, 173(2012), 3. szám, 258–264.

TÜSKÉS Gábor, *A Törökországi levelek elbeszéléseinek forrásaihoz*, ItK, 116(2012), 5. szám, 483–507.

VÁCZY János, *Haller János és Hármassal története*, Hunyadi Mátyás Intézet, Bp., 1883.

VÁMOS Éva, *Erasmus a XVIII. századi magyar ponyván*, ItK 76(1972), 5–6. füzet, 621–626.

VÁNDOR Judit, *Adaptáció és újrafordítás*, Fordítástudomány, IX(2007), 1. szám, 40–57.

WETZEL H. H., *Eléments socio-historique d'un genre littéraire: l'histoire de la nouvelle jusqu'à Cervantès* = SOZZI, Lionello, SAULNIER, V. L., *La nouvelle française à la Renaissance*, Genève-Paris, Editions Slatkine, 1981, 41–78.

VÖRÖS Imre, *Haller László írói portréja*, Itk, LXXVIII(1974), 5. szám, 529–541.

ZOLNAI Béla, *Mikes Törökországi leveleinek keletkezéséhez*, EphK, XL(1916), 7–23, 90–106.

ZOLNAI Béla, *Mikes Kelemen. Fejezet az irodalmi gondolat történetéből*, Bp., 1930. Klny. a Minerva 1930. évi IX. évfolyamából